

Dansk tegnsprog: Man bliver en bedre tolk af at forstå sprogbrugernes kultur

På professionsbacheloruddannelsen i dansk tegnsprog og tolkning skal vi være særligt opmærksomme på udviklingen af de studerendes interkulturelle kompetence. Det kan vi lære af sprog- og kulturpædagogikken, og en nærmere undersøgelse tyder på, at det også forholder sig sådan i praksis. For dermed bliver de kommende tegnsprogstolke klædt bedre på til at kunne tolke med størst muligt udbytte for døve og hørehæmmede personer.

Forstår man som tolk sprogbrugernes kultur, er man simpelthen optimalt klædt på til tolkeprofessionen, som jo indebærer, at man beskæftiger sig med både sproglige, kulturelle og kommunikative sider af meget forskellige menneskers liv. Det sker i mange og meget forskellige og dermed alsidige tolkesituationer. Forstår man som tolk ikke den kulturelle situation, kan man gå helt galt i byen med sin tolkning. Uddannelsen som tegnsprogstolk har derfor som et af modulernes læringsmål, at den enkelte tolkestuderende “i mødet med døve tegnsprogsbrugere kan tilpasse sin kommunikation efter brugeren” (Sprogmodul 4 2014: 2).

Tolkestuderendes udvikling af interkulturel kompetence kan med fordel tage afsæt i Michael Byrams teori. Ved at de gør det, skabes der et teoretisk grundlag for det pædagogiske udviklingsarbejde i uddannelsens sprogundervisning.

LOUISE MYRUP

Master i pædagogisk udviklingsarbejde
Undervisningskonsulent i dansk tegnsprog og tolkning ved
Københavns Professionshøjskole
lomy@ucc.dk

Kobling mellem de studerendes refleksioner og teorien

Som underviser naturligt at spørge sig selv om, hvordan de studerende bedst muligt får udviklet deres interkulturelle kompetence, så de bliver optimalt klædt på til deres profession som tolke. I min søgen efter et svar har jeg gjort, hvad der ligger lige for: undersøgt erfaringerne hos to tegnsprogstolke, der netop er blevet færdiguddannede. Erfaringerne kombinerer jeg med Michael Byrams teori om interkulturel kompetence. Til slut i denne artikel forholder jeg mig mere detaljeret til dansk tegnsprog som sprogfag på tolkeuddannelsen med fokus på udvikling af de studerendes interkulturelle kompetence. Her inddrager jeg et af Liddicoat og Scarinos fem principper for sprogundervisning og læring. For i dette princip findes endnu et relevant teoretisk bidrag til forståelsen af interkulturel kompetence.

På uddannelsesinstitutionen bliver de studerende uddannet til tegnsprogstolke med tre overordnede målgrupper: døve, døvblevne og døvblindblevne. Trods målgruppernes indbyrdes store forskellighed, er det døvegruppen som helhed, der bliver fokuseret på her i artiklen og bliver omtalt som døve tolkebrugere.

Det overordnede mål med tolkning på tolkeuddannelsen er at overføre et budskab fra dansk tegnsprog samt fra andre varierede tegnsprogskoder til dansk talesprog eller skrivetolkning og omvendt. Tolkene fungerer altså som mellemlid mellem døve personer og det hørende danske samfund. De fleste studerende har dansk som modersmål og tilegner sig dansk tegnsprog på tolkeuddannelsen som et fremmedsprog. Både under tolkeuddannelsen, og når de bliver færdiguddannet som tolke, vil disse to sprog blive deres to grundlæggende arbejdsprog.

Interviewet med de to nyuddannede tegnsprogstolke dokumenterer naturligvis kun et lille udsnit af tegnsprogstolkenes erfaringsgrundlag. Interviewet er foretaget, efter at de har arbejdet som tolke i 10 måneder. Under interviewet bidrager de med et retrospektivt blik over deres studietid på tolkeuddannelsen, samtidig med at de som nyuddannede har kunnet sammenholde læringen fra deres studietid med deres arbejds erfaringer. Her i artiklen omtaler jeg dem som Tolk1 og Tolk2.

Byrams fem delelementer af interkulturel kompetence

Med afsæt i Michael Byrams teori om interkulturel kompetence (Byram 2000) har jeg søgt efter mulige koblinger til interviewpersonernes udtalelser. Jeg anvender Byrams teori, fordi den deler den interkulturelle kompetence op i nogle veldefinerede delelementer, som tilsammen udgør et relevant analyseredskab i forhold til de problemstillinger, som der erfaringsmæssigt eksisterer, og som også kommer tydeligt frem i de to tolkes udtalelser. Byrams definition af interkulturel kompetence består af fem delelementer: *viden, holdninger, færdigheder i at fortolke og relatere, færdigheder i selvstændig undersøgelse og interaktion* samt *kritisk kulturel bevidsthed/politisk dannelse* (det sidste delelement udelader jeg her pga. den begrænsede plads).

Byrams fire første delelementer af den interkulturelle kompetence kan forklares således: *Viden* defineres som viden om sociale grupper og de generelle processer i forhold til interaktion både på det individuelle plan og det samfundsmæssige plan. *Holdninger* defineres som en åbenhed og parathed til at forkaste forkerte forestillinger om andre kulturer. *Færdigheder i at fortolke og relatere* er færdigheder i at kunne fortolke en begivenhed fra en anden kultur – at forklare den og relatere den til begivenheder fra ens egen kultur. *Færdigheder i selvstændig undersøgelse og interaktion* er en evne til at tilegne sig ny viden om en kultur og kulturelle praksisformer og en evne til at give et bidrag på baggrund af ens eksisterende viden, holdninger og færdigheder, når den virkelige kommunikation og interaktion foregår (Byram 2000: 9).

Som eksempel på hvorledes interkulturelle kompetencer indgår i tolkens praksis, fortæller Tolk₁ at vedkommende har tilegnet sig viden om forskellige tolkebrugergrupper og deres kommunikationsform i arbejdsmæssige sammenhænge, på trods af at vedkommende kun har fået en simplificeret definition af de enkelte brugergrupper på tolkeuddannelsen. Den viden, vedkommende har fået på uddannelsen, har Tolk₁ bygget videre på og udbygget med sine konkrete erfaringer som færdiguddannet tolk. Tolk₁ har gjort sig erfaringer med interaktionsprocesser på det individuelle plan og har erkendt, at det er hensigtsmæssigt at lære de enkelte tolkebrugere at kende for at kunne forstå, hvilken sprogkode de anvender. En information fra Tolk₂ om, hvorledes Tolk₂ bruger megen tid på at finde ud af, og finde informationer om, en person, som hun skal tolke for, er også bemærkelsesværdig. Den demonstrerer nemlig, hvor vigtigt det er for tolkene at have viden om enkelte tolkebrugere såvel i et socialt perspektiv som på det individuelle plan.

Smalltalk som strategi for at opnå viden

Begge tolke benytter smalltalk som handlingsstrategi med henblik på at opnå viden, så de kan tilpasse deres tolkning til en konkret kommunikationssituation. Tolk2 fortæller således:

Altså, først synes jeg rigtig meget, at man bruger, hvis man har muligheden for lige at smalltalke lidt sammen inden – og det har vi selvfølgelig også lært på uddannelsen, at det er sådan en rigtig god måde lige at få luret lidt, at hvordan er tegnsproget.

Tolk2 har fået relevant viden fra uddannelsen om, hvordan tolkens profession bedst udføres i praksis, samt hvordan man kan håndtere kommunikation med døve tolkebrugere. Dermed er tolkeuddannelsen i en rimelig overensstemmelse med Byrams beskrivelse af viden om processer i forhold til interaktion på det individuelle plan.

Interkulturel kommunikation suppleres i samspillet mellem mennesker i en bestemt kontekst af deres ytringer, udtryksmåde og lignende i deres kulturmøde.¹ Konteksten ændres efter hver ytring, som her falder som smalltalk, og på denne måde får Tolk2 efterhånden en fornemmelse for, hvorledes den specifikke persons tegnsprog er.

Hvilket værktøj er relevant i en interkulturel kommunikativ sammenhæng?

Begge interviewpersoner nævner, at et værktøj til tilpasning til forskellige personers sprog bliver en relevant del af uddannelsen i form af mere praksisnær tolketræning. I forbindelse med praksisnær tolketræning giver Tolk2 udtryk for, at man hele tiden er nødt til at tage hele situationen i betragtning.

Begrebet 'tilpasning' kan forstås som en del af den interkulturelle kompetence, som anses for at være viden (Byrams første delelement). Det er særligt tydeligt i Tolk2's oplysning om, at denne tilpasning til enkelte personer er meget væsentlig med henblik på at kunne udføre gode tolkninger. Tolk2 giver udtryk for en holdning om at være villig til at tilegne sig ny viden om kulturelle praksisformer i autentisk kommunikation i interaktion med døve. Dermed skaber Tolk2 en kobling til Byrams fjerde delelement: færdigheder i selvstændig undersøgelse og interaktion (Byram 2000: 9).

Viden som giver mulighed for tilpasning til enkeltpersoners specifikke sprogkode og situation kombineret med en mere generel

viden om døves kulturelle praksisformer betragtes som et vigtigt værktøj, hvilket giver god mening at foretage en kobling fra Byrams første delement, viden, til det andet delement, holdninger. For de to tolke har begge en markant holdning om, at de skal være opmærksomme på at være åbne over for de enkelte personer for at kunne foretage en tilpasning af deres tolkning. Tolkene er også parate til at forkaste forestillinger om dem på forhånd, eksempelvis med information fra en smalltalk, der benyttes til at afkode, hvilken tegnsprogskode en person anvender (Byram 2000: 9).

Tolk2 har eksempelvis udviklet færdigheder i fortolkning og i at forholde sig til sine handlemuligheder i en given situation. Det gør Tolk2 ved at balancere mellem at smalltalke for at få en fornemmelse for, hvilken tegnsprogskode der anvendes af den pågældende døde tolkebruger, og at spørge direkte ind til personen. Hvis tolken vælger ikke at spørge direkte, må tolken benytte sig af sine færdigheder i at kunne undersøge det kulturelle rum for den konkrete tolkning gennem en interaktiv kommunikation og benytte sin viden i øvrigt (Byram 2000: 9). Tolk1 supplerer denne metode ved at arbejde aktivt med at afkode den sproglige kode hos en tolkebruger under selve tolkningen og støtte sig til sin situationsfornemmelse for, at der ikke har været et tidspunkt, hvor det har kunnet lade sig gøre at spørge direkte ind til sprogkoden.

Konsekvenserne ved ikke at give de studerende de relevante værktøjer

I lyset af de nyuddannedes beretninger bliver det relevant at spørge, hvilke konsekvenser det vil have, hvis udvikling af de studerendes interkulturelle kompetence ikke får nok opmærksomhed på tolkeuddannelsen.

Ifølge udtalelser fra de to tolke har de som tolke selv udviklet deres interkulturelle kompetence ved at gøre sig erfaringer med konkrete situationer som tolke. Og når de ser tilbage på deres læring på tolkeuddannelsen, har de som nævnt efterlyst et relevant værktøj til tilpasning og afkodning i forhold til forskellige personers sprog.

Den største konsekvens af, at en tegnsprogstolk mangler interkulturel kompetence, vil være, at tolken bruger uhensigtsmæssigt meget mental energi på sprogafkodning hos enkelte personer i tolkningssituationer, hvilket kan gå ud over andre delementer i tolkesituationen – eksempelvis i simultantolkning, som er en kompleks proces. Simultantolkning forudsætter et mentalt overskud, for at man kan bevare overblikket over situationen (Sparrevohn 1994: 1-5).

Manglende interkulturel kompetence kan føre til, at tolkene famler i blinde for at finde ud af at håndtere kulturmøderne med døve personer i forskellige situationer.

Det værste vil naturligvis være, at tolkningen bliver forringet. En forringet tolkning vil gå ud over tolkebrugere og kan få alvorlige konsekvenser. Disse konsekvenser kan efter min opfattelse bedst forebygges, hvis det læringsmål i modulerne bliver tilrettelagt eksplicit med henblik på udvikling af de studerendes interkulturelle kompetence. Det er den læring fra undersøgelsen af de to interviewpersoners erfaringer, der står tilbage.

Realiteten er som beskrevet heldigvis, at de studerende i varierende grad selv har udviklet deres interkulturelle kompetence i forbindelse med deres tilegnelse af dansk tegnsprog. Som Risager påpeger, er det rent faktisk en livslang socialiseringsproces at udvikle sin interkulturelle kompetence (Risager 2000: 15). Som forberedelse hertil kan der være et tydeligt fokus på udviklingen af interkulturel kompetence på selve tolkeuddannelsen i form af et teoretisk fundament, refleksionsrum og praktisk træning med henblik på, at de studerende efter endt uddannelsen fortsat kan udvikle deres interkulturelle kompetencer i deres tolkeprofession. Dette fokus kan både skabes gennem teoretisk læring og i praktisk træning af de studerende. Den praktiske træning kan fokusere på at udvikle de kommende tolkes interkulturelle kompetencer og færdigheder ved at lære dem at benytte forskellige relevante redskaber.

Sprogfaget rummer allerede en god ramme

Formålet med sprogfaget på tolkeuddannelsen er bl.a. at give de studerende et kendskab til, hvordan sproget benyttes i forskellige situationer (Mørkeset 2007: 23). Denne ambition udgør en god ramme for, hvorledes de studerende tilegner sig redskaber til brug for at kunne tilpasse sig døve tolkebrugere – altså de redskaber, som de to interviewpersoner efterlyser.

Ud fra min indsigt i tolkeuddannelsen kan jeg forestille mig to af Byrams delelementer ekspliciteret i modulbeskrivelserne: færdigheder i at fortolke og relatere sig til en situation og færdigheder i selvstændig undersøgelse og interaktion som metoder til at tilegne sig ny viden og erfaring.

Et særligt relevant supplement hertil for en underviser på tolkeuddannelsen er den pædagogiske overvejelse omkring undervisningstilrettelæggelsen, så sprogundervisningen bliver tilrettelagt som læring i et interkulturelt perspektiv. Med Liddicoat og Scarino

anses et af principperne, nemlig refleksion, for at være fundamental for læringsprocessen, fordi refleksion fokuserer på fortolkning i forhold til læringsprocessen. Det er ikke nok blot at vide, hvad ens reaktion i forhold til et eller andet er. Det er også nødvendigt, at man forstår, hvorfor det lige netop er denne fortolkning, man har.

Refleksion i forhold til interkulturel læring er i processen både følelsesbetonet og kognitiv. Når der finder et følelsesmæssigt sammenstød eller en følelsesmæssig påvirkning sted i et kulturmøde, har man som menneske et behov for at reflektere over det og fortolke den situation, som udløser den eller de følelsesbetonede reaktioner. For at gøre det, må man undersøge sine holdninger i kommunikationen og reflektere over dem. Refleksion kan give mulighed for at forstå flere perspektiver og virke befordrende for viljen til at søge efter og acceptere flere mulige fortolkninger, fordi man er åben over for et andet menneske i det samspil, der finder sted, og fordi man dermed mentalt foretager en opsamling af alle påvirkninger (Liddicoat og Scarino 2013: 58-59).

I forhold til de pædagogiske overvejelser er det en kerne i undervisningstilrettelæggelsen, at de studerende skal kunne reflektere og være beviste om, at der er behov for, at de kan tilpasse sig in casu døde tolkebruges sprogbrug. De studerende skal ifølge Byram også være i stand til at se relationerne mellem forskellige kulturer, både inden for samme samfund og i forskellige samfund. Det vil sige, at de ideelt set skal kunne fortolke kulturer i kultur møder for både dem selv og for andre ud fra en analytisk eller kritisk forståelse (Byram 2000: 9).

Tydelig undervisningstilrettelæggelse giver størst værdi

Undervisningstilrettelæggelsen i sprogfaget bør fremstå tydeligt for såvel undervisere som de studerende, fordi den dermed forhåbentlig bedst muligt vil give de studerende mulighed for at opbygge en mere kvalificeret værktøjskasse og dermed være klædt bedre på til deres fremtidige tolkeprofession. På denne måde og ved at lægge større vægt på refleksion samt på de to af Byrams delelementer – færdigheder i at fortolke og relatere sig til en situation samt færdigheder i selvstændig undersøgelse og interaktion som metoder til at tilegne sig ny viden og erfaring – kan sprogfaget få lov til at give et klarere bidrag til de studerendes læring i tolkning.

I det hele taget er det at besidde en interkulturel kompetence et godt redskab til at møde et individ med et andet sprog og en anden kultur med, fordi det giver mulighed for at kunne tilpasse sig den

enkelte, f.eks. den døve tolkebruger i den professionelle sammenhæng. Desuden giver det et mentalt overskud, som sætter fokus på kommunikationen, som f.eks. her tolkningen.

Noter

1. Kultur forstås som en dynamisk størrelse, der skabes mellem mennesker, når de kommunikerer med hinanden. Det betyder, at kultur ikke er noget, man *har*, men noget, man *gør*. Ved et konkret kulturmøde vil der være fokus på, hvilke egenskaber, normer og værdier aktørerne gør brug af ud fra deres position og i samspillet med andre mennesker. Den dynamiske kulturforståelse vil ifølge Dahl være i fokus, idet det handler om et menneske, der vil tilpasse sig til det andet menneske i en bestemt kontekst (Dahl 2015: 45 og 87).

Litteratur

- Byram, M. (2000). Evaluering af interkulturel kompetence. *Sprogforum*, 18, 8-13.
- Dahl, Ø. (2015). *Møter mellom mennesker – innføring i interkulturell kommunikasjon*. 2. udgave. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Liddicoat, A. & Scarino, A. (2013). *Intercultural Language Teaching and Learning*. Hoboken, N.J.: Wiley-Blackwell.
- Mørkeset, Å. (2007). Interkulturell kommunikativ kompetanse – en vitenskabsfilosofisk tilnærming. *Sprogforum*, 39, 23-33.
- Risager, K. (2000). Lærerens interkulturelle kompetence. *Sprogforum*, 18, 14-20.
- Sparrevohn, B. (red.) (1994). *Kompendium i tegnsprogstolkning*. Døves Center for Total Kommunikation.
- Sprogmodul 4 (4. semester). Professionsbacheloruddannelsen i dansk tegnsprog og tolkning. Opdateret d. 8.9.2014. Lokaliseret d. 26.2.2017 på: https://ucc.dk/sites/default/files/sprogmodul_4_2017-18.pdf